

Türkiye: İstanbul Sözleşmesi'ne giden uzun yol

"Uluslararası sözleşmeler toplumun değerlerini tehdit ederler. Devletler ve hükümetler bir konuyu ciddiye aldıklarını dünyaya ilan etmek için bu kâğıt parçalarını imzalarlar sonra hızlıca konuyu kapatırlar."

19 Mart Cuma günü Türkiye'yi İstanbul Sözleşmesi'nden çekmeye karar verdiğinde Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın aklında olasılıkla bu vardı. Erdoğan, tek kalem darbesiyle ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne danışmadan, ülkesini kadına yönelik şiddeti ve aile içi şiddeti önleyen, bunlarla mücadele eden yegane uluslararası sözleşmeden çıkardı. Ülkesinin bu sözleşmenin imza törenine ev sahipliği yapmış olması (zaten "İstanbul Sözleşmesi" adı da buradan gelir) ve sivil toplum aktivistlerinin esaslı bir seferberlik örgütlemesi kimin umrunda: Türkiye'nin 1 Temmuz'da bu Sözleşme konusunu kapatacağı kesin.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun bir tweet atarak "*İstanbul Sözleşmesi, Türkiye'nin toplumsal ve ailevi değerleriyle bağdaşmayan eşcinselliği normalleştirmeye çalışan bir kesim tarafından manipüle edilmiştir*" dedi. Aslında Erdoğan'ın izlediği politikalar toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki kazanımları uzun bir zamandır geriletmeye çalışıyor.

Meselenin aslını anlayabilmek için Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesinin kadınlar ve LGBTQI+ topluluğu için ne anlama geldiği konusunda beş kadın hakları aktivistiyle görüştük.

Avrupa Akdeniz İnsan Hakları Ağı (EuroMed): Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesinin nasıl bir etkisi olacak?

Eren Keskin (EK), İnsan Hakları Derneği Eş-Başkanı: Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Sözleşmesi'ni 2011 yılında imzaladı ama sözleşmenin gereklerini hiçbir zaman yerine getirmedi. Bu Sözleşme, kadınların şiddetten korunması konusundaki en açık belgeydi. Kadınlara manevi bir güç vermiş, mahkemelerde avukatların elini güçlendirmişti. İstanbul Sözleşmesi'nin en önemli yasal unsuru, "kültür, töre, din, gelenek veya sözde 'namus' gibi kavramların herhangi bir şiddet eylemine gerekçe olarak kullanılmaması" hükmüydü. Coğrafyamızdaki yerleşik feodal ve erkek egemen değer yargıları göz önünde bulundurulursa, bu sözde namus meselesinin tartışmaya açılması çok önemliydi.

Rehşan BATARAY SAMAN (RB), Avukat ve İnsan Hakları Derneği Eş-Başkan Yardımcısı: Suçu önlemenin en etkili yöntemleri ceza korkusu ve yaptırımlardır. Sözleşmeden çekilmek suçlulara karşı kullanılabilecek hukuki cephaneliğin azalmasına neden olur ki böylece suçlular korkusuzca kadına karşı şiddet uygulayabilecektir. İşledikleri suçun niteliğine uygun düşen bir ceza almayacaklarını düşünecekler ve buna inanacaklardır.

Hülya Gülbahar (HG), avukat ve insan hakları aktivisti: Ne yazık ki, Sözleşme'den çekilmek öncelikle bu türden şiddet eylemlerinin faillerini daha da teşvik edecektir. Daha çekilme ilan edilir edilmez bazı erkekler avukatlarını arayarak velayet alıp alamayacaklarını, eski eşlerine iştirak nafakası ödememenin yollarını, iptal kararı çıkarıp çıkartamayacaklarını sormaya başladılar. Bazıları ise çete kurarak 12 Nisan'ı "tecavüz günü" ilan etmeye çalıştı. O zamandan

beri LGBTİ+'lara yönelik saldırılar da arttı. Bir diğere olumsuz etki de şiddete maruz kalan birçok kadının devletin artık onları korumaktan vazgeçtiğı algısına sahip olmasıdır.

EuroMed: Peki bundan başka kimler etkilenecek gibi görünüyor?

RB: En büyük etkilerden biri, bunun kadınlar üzerinde yarattığı türlü psikolojik etki ve savunmasızlık hissidir. Sözleşmeden çekilmek, pek çok hak ihlalinin sanığı ve sorumlusu olan failleri, yetkilileri rahatlattı. Cezalandırılma ve herhangi bir yaptırıma maruz kalma korkusunun azaldığı görülmektedir.

Gülseren Yeleri (GY), Avukat, İnsan Hakları Derneğı İstanbul Şube Başkanı: Siyasi iktidar, İstanbul Sözleşmesi'nden çekilerek sadece kadınların değil, çocukların, LGBTİ+ bireylerin ve farklı cinsel kimliklere sahip olanların da haklarının ihlal edilebilmesine zemin hazırladı. Sadece şiddete maruz kalmak açısından değil, hayatın her alanında böyle: Çocuklar okula başladıklarında, ders kitaplarından ve öğretmenlerinden gördüklerini tekrarlarlar. Daha sonra yetişkin birer kadın ve erkek olduklarında, kadının pasif ve tabi konumunu devam ettirmek isteyen siyasetçilerin, medyanın kamusal söyleminde vücut bulan bu sistemin bir parçası haline gelirler. Zaten savunmasız olan gruplar, aile içinde, sosyal yaşamda ve devletle olan ilişkilerinde maruz kaldıkları saldırılara, sömürüye, cinsiyet ayrımcılığına ve eşitsizliğe karşı daha da kırılgan hale geliyorlar.

EK: Kadın sığınmacılar da endişeli. İstanbul Sözleşmesi şiddet, sağlığa erişim, anadilde başvuru yapma hakkı vb. gibi alanlarda da kuralları belirliyordu. Sözleşme uygulanmasa bile bu kadınlar için bir güç kaynağıydı.

HG: Mülteci kadınlar daha yoğun bir şekilde şiddete maruz kalacak, daha savunmasız bir duruma düşecek ve herhangi bir yasal statüden mahrum bırakılacaklar. Türkiye İstatistik Kurumu yetkilileri geçtiğimiz günlerde Suriyeli ve diğere yabancı uyruklu kadınların Türkiye'deki kadın cinayeti istatistiklerine dahil edilmediklerini, çünkü "misafir" olarak kaydedildiklerini ifade etti. İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmek, hiçbir statüye sahip olmayan, görünmez haldeki ve ihmal edilmiş kadınların bu durumunu daha da kötüleştirecektir. Sözleşme'den çekildiğini ilan eden Cumhurbaşkanlığı kararnamesi 20 Mart 2021'de bir gece yarısı Resmi Gazete'de yayımlandı. Aynı gün, Denizli'deki protestolara katıldıkları için dört İranlı mülteci kadın gözaltına alındı. Altı ay idari gözetimde tutulduktan sonra sınır dışı edildiler.

EuroMed: Elimizde kadın haklarını güvence altında tutan başka hangi mevzuat var?

GY: Geçtiğimiz günlerde sunulan "[İnsan Hakları Eylem Planı](#)" sorunları tespit etmek dışında kayda değer bir çözüm getirmiyor. Çözüme katkıda bulunmaz. Her halükârda, İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmiş bir hükümetin bu tür sorunların çözümüne katkıda bulunmaya istekli olduğuna inanmak delilik olur.

RB: İnsan hakları eylem planının kabul edilmesinin hemen ardından hak ihlallerinin rapor edildiğı (ve faillerinin de herhangi bir yaptırımla karşılaşmadığı) düşünülecek olursa, bu eylem planının ne kadar etkili olacağı şüphelidir. İnsan Hakları Derneğı'nin üyeleri olarak İnsan Hakları Eylem Planı ile ilgili görüşlerimizi yetkililerle ve kamuoyu ile paylaştık. Ne yazık ki, bu planın kadınları şiddetten koruyacağını düşünmüyoruz.

HG: Bu insan hakları eylem planını kararlaştıran kurulda tek bir kadının bile olmaması kadınların yaşamlarına ilişkin kararı erkeklerin vereceği anlamına geliyor. Bu nedenle, bu kuruldan kadınlar lehine bir Őey beklemek neredeyse imkansızdır.

EuroMed: Peki ya Türkiye'nin 6248 sayılı yası? Bu yasa kadınları Şiddetten koruyabilir mi?

Mehtap Sert (MS), avukat, insan hakları aktivisti ve İskenderun Kadın Platformu üyesi: 6284 sayılı kanunun öngördüğü koruma mekanizmaları yavaş yavaş etkisiz hale getirildi. Örneğin, artık kadınlar kendilerine yönelik Şiddet eylemlerini polis karakollarına ihbar edemiyor [Türkiye'deki polis memurları kanıt olmadan Őikayetleri kabul etmiyor. Polisin saldırgan eŐlere kadın sığınma evlerinin adresini verdiği örnekler de yaşandı]. Mevcut mevzuat kadınlara fayda sağlamadığı gibi genellikle kadına yönelik Şiddet vakalarında erkekleri korumak için kullanıldı.

HG: 6284 sayılı yasa Őiddetin önlenmesi, Şiddet mağduru kadınların korunması, failerin Şiddet içeren eylemlerden caydırılması ve suçluların cezalandırılması için yeterli olabilirdi. Ancak bu yasa gerektiği gibi uygulanmadı. İstanbul Sözleşmesi'nin yokluğunda, hükümetin bu yasanın sadece kâğıt üzerinde kalması olması için elinden geleni yapacağını öngörmek zor değildir.

EuroMed: Türk ve Kürt kadınlar da dahil sivil toplum 2011 yılında İstanbul Sözleşmesi'nin kabul edilmesinde kilit rol oynadı...

RB: Türkiye'de kadın hakları söz konusu olduğunda devlet kendi başına karar verir. Toplumsal kazanımlar ancak sivil toplum örgütlerinin katılımıyla ve hak savunucularının gerçekte ihlallere karşı mücadeleleriyle elde edilir. Yıllarca buna karşı hukuki bir mücadele yürüttüler. Bu mücadelenin etkisi Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'ne taraf bir devlet haline gelmesinde belirleyici olmuştu.

MS: Her türlü hakkın elde edilmesinde olduğu gibi İstanbul Sözleşmesi'nin kabul edilmesinde de temel güç sivil toplumun örgütlü ve bilinçli bir grup olarak davranmasıydı. Mücadele 1990'lardan itibaren sistematik olarak yürütülüyordu ve aileyi koruyan 4320 sayılı Yasa'nın kabulü ile başarıya ulaştı. İstanbul Sözleşmesi bizim daha üst düzeyde bir korumaya kavuşmamızı sağlamıştı.

GY: Yaşamlarını sınırlı bir rutinde geçiregelmiş kadınlar, kendi durumları hakkında farkındalık yaratma fırsatı buldular. Bu sınıf ayrımının ve bu erkek egemen sistemin ulusal boyutunun farkına varmadan önce bireysel düzeyde eŐsizliklerin ve cinsel sömürünün farkına vardılar. Bu 'kadın mücadelesi' kısa sürede bir 'toplumsal mücadeleye' dönüştü. Sorunun bireysel, bölgesel ve kültürel boyutları olsa da, kadınlar sorunun devlet tarafından yeniden üretilerek devam ettirildiğinin farkına vardığında, kadın mücadelesinin devleti ve erkek egemen sistemi hedef alması gerektiğini anladılar. Bu nedenle birlikte çalışmaya başladılar, itirazlarını ve taleplerini geliştirip iyileştirirken, kendilerine yönelik baskıcı uygulamalara ve Şiddete işaret ettiler. İşte bu ortak çalışma Sözleşme'nin kabulünü sağladı.

HG: Türkiye'deki kadın hareketi, Avrupa Konseyi'nin kadına yönelik Şiddete ilişkin bir sözleşme hazırlaması fikrinden başlayarak İstanbul Sözleşmesi'nin kabulünün tüm aşamalarına katkıda bulundu. Hatta Türk Profesör Feride Acar, sözleşmenin taslak metnini hazırlayan Komite'de

yer aldı. Bu dönemde Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından Nahide Opuz davasında mahkûm edildi [Türkiye kadına yönelik şiddetle ilgili olarak etkili bir devlet politikasına sahip olmadığı için suçlu bulunmuştu]. [160'ın üzerinde kadın örgütünden oluşan] Şiddete Dur Platformu, dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin ile müzakere ederken bir yandan da kadına yönelik şiddete ilişkin bir yasa [şu anda yürürlükte olan 6284 sayılı yasa] tasarısı üzerinde çalışıyordu. Şiddete Son Platformu yeni yasanın herhangi bir şerh düşülmeksizin geçirilmesine ve Sözleşme'nin birçok maddesinin iç hukukta düzenlenmesine öncülük etti.

EuroMed: ... peki sivil toplum şimdi ne yapabilir?

GY: Bugüne kadar çok sayıda demokratik örgüt Danıştay'a başvurdu ve Danıştay'ın bu başvurularla ilgili kararı 1 Temmuz'da bekleniyor. Daha önce de tartıştığımız gibi, Sözleşme sivil toplum düzeyinde yürütülen ortak çalışmalar sayesinde kabul edildi. Güçlü bir dayanışma ve güçlü bir mücadele sayesinde de onu geri kazanacağız. Kadınlar Türkiye'nin Sözleşme'den çekilmesini kınamak ve Sözleşme'yi geri kazanmak için her gün sokaklardalar. Onların mücadelesiyle kurulacak bir uluslararası dayanışma, kadınların taleplerini daha güçlü ifade etmesini sağlayabilir ve Sözleşme'nin yeniden yürürlüğe sokulmasına imkân verebilir.

Not: Anlaşılabilirliği arttırmak için verilen yanıtlar gözden geçirilmiştir.